

15. Космарская Н. П. «Дети империи» в постсоветской Центральной Азии: адаптивные практики и ментальные сдвиги (русские в Киргизии, 1992–2002). М.: Наталис, 2006. 597 с.
16. Кыргызы. М.: Наука, 2016.
17. Там же, 2016. С. 8–9.
18. Народы Средней Азии и Казахстана. Т. I / Под ред. С. П. Толстова [и др.]. М.: Изд. АН СССР, 1962. 768 с.
19. Ситнянский Г. Ю. Отношения Севера и Юга Киргизии: история и современность. Рос. акад. наук, Ин-т этнологии и антропологии. М.: [б.и.], 2007. 24 с.
20. Солтоноев Белек (1878–1937/38). Кызыл кыргыз тарихы / ред. Жапиев Ж. Бишкек: Учкун, 1993. С. 20.
21. Погорельский П., Батраков В. Экономика кочевого аула Киргизстана. М., 1930.
22. Чотаева Ч. Этнокультурные факторы в истории государственного строительства Кыргызстана. Бишкек, 2005. 248 с.

УДК: 947:93/398.5

**Салибаева Жайгүл Султановна**

К.Ш.Токтомаматов атындагы Эл аралык университети

**Исабек Ниязбек уулу**

Б.Осмонов атындагы ЖАМУ

**БЕШИК-ЖОН АЙЫЛ АЙМАГЫНДАГЫ СУГАТЧЫЛЫК ҮЧҮН  
КОТКОР-АРЫКТЫН МААНИСИ**

**Салибаева Жайгүл Султановна**

Международный университет им. К.Ш.Токтомаматова,

**Исабек Ниязбек уулу**

ЖАГУ им. Б.Осмонова

**ЗНАЧЕНИЕ КАНАЛА КОТКОР-АРЫК ДЛЯ ИРРИГАЦИИ  
В СЕЛЬСКОМ ОКРУГЕ БЕШИК-ЖОН**

**Salibaeva Zhaigul Sultanovna**

International University named after K.Sh.Toktomamatov,

**Isabek Niyazbek uulu**

Jalal-Abad State University named after B. Osmonov

**THE IMPORTANCE OF KOTKOR ARYK FOR IRRIGATION IN BESHIK-ZHON VILLAGE**

**Аннотация.** Бул макалада Бешик-Жон айылындагы жашоо-тиричилик жана айыл чарбасын суу менен камсыз кылууда болжол менен XVIII кылымдын II жарымында ашар жолу менен курулган Коткор-Арыктын пайда болуу тарыхы жана жергиликтүү элдин жашоосундагы орду, сугатка байланыштуу маселелер талданат. Мында атайын эл арасынан топтолгон маалыматтар илимий адабияттарга салыштыруу ыкмасын колдонуу менен иликтенди. Дыйканчылык чарбачылыгындагы *авиз, мурап, агат, огарык, алыш, бакан* сыяктуу терминдердин тарыхый мааниси чечмеленди. Ошондой эле Кыргыз ССРи мезгилинде Бешик-Жон колхозундагы 6 айылды (Беш-Бадам, Калинин, 22-Партсъезд, Интернат, Жон, Ленин) суу менен камсыз кылган жаңы каналдарды куруу, сугат системаларын, айдоо жерлерди чарбалык жүгүртүүгө киргизүү, сугат суусу менен камсыз кылууга катышкан колхоздун эмгекчилеринен топтогон маанилүү маалыматтар дагы илимий айлампага киргизилди.

**Ачкыч сөздөр.** Коткор Арык, Бешик-Жон, мурап, авиз, огарык, агат, бакан, алыш, сугат, ашар.

**Аннотация.** В данной статье рассматривается история возникновения канала Коткор-Арык, построенного предположительно во второй половине XVIII века методом ашара и

его роль в обеспечении водой жителей села Бешик-Жон и вопросы, связанные с ирригацией. Информации, собранные из уст информаторов среди местного населения, изучена путем сопоставления с научной литературой. Раскрываются историческое значение терминов *авиз, мурап, агат, огарык, алыш, бакан* связанных с сельскохозяйственным хозяйством. Введены в научный оборот некоторые важные сведения о строительстве новых каналов и ирригационных сетей, обеспечивавших водой 6 сел колхоза Бешик-Жон (Беш-Бадам, Калинин, 22-Партсъезд, Интернат, Жон, Ленин) в период существования Киргизской ССР, а также о сдаче в эксплуатацию для хозяйственного использования поливных земель и участии рабочих колхоза в обеспечении водой для ирригации.

**Ключевые слова.** Коткор Арык, Бешик-Жон, мурап, авиз, огарык, агат, бакан, алыш, полив, ашар.

**Abstract.** This article confidently delves into the history of the origin (toponymy) and the pivotal role of Kotkor Aryk, which was presumably constructed in the second half of the 18th century using the ashar method, in ensuring the village of Beshik-Zhon had access to water for its livelihoods and agriculture. The article provides a definitive analysis of the significance of this irrigation structure in the lives of the local population and the crucial issues surrounding irrigation. The author meticulously compared information collected from informants among the local population with scientific literature. The historical significance of irrigation-related terms such as "aviz," "murap," "agat," "ogaryk," "alysh" and "bakan" has also been deciphered. The text also includes crucial data on the construction of new canals and irrigation networks that supplied water to six villages of the Beshik-Zhon kolkhoz (Besh-Badam, Kalinin, 22nd Party Congress, Internat, Zhon, Lenin) during the Kyrgyz SSR period. It also covers the introduction of irrigated lands into agricultural use and the participation of kolkhoz workers in supplying water to irrigation structures.

**Keywords:** Kotkor Aryk, Beshik-Zhon, murap, aviz, ogaryk, agat, bakan, alysh, watering, ashar.

**Киришүү.** Базар-Коргон району батышынан Ноокен, түндүгүнөн Токтогул, түндүк-чыгышынан Тогуз-Торо, чыгышынан жана түштүгүнөн Сузак району, түштүк-батышынан Өзбекстан менен чектешет. Жалпы аянты 1965 км<sup>2</sup>. 2023-жылдагы маалымат боюнча калкы 193168 кишини түзгөн. Райондо 1 шаар, 8 айыл өкмөтү, 62 кыштак бар [9]. Биздин изилдөө ушул аймакта жайгашкан Бешик-Жон айылындагы "Коткор-Арык" деп аталган суу келүүчү кичине каналдын курулуш тарыхы тууралуу эл оозунда айтылып келе жаткан маалыматтарды талдоого, анын жергиликтүү тургундардын чарбачылыгындагы жана күнүмдүк турмушундагы маанисин иликтөөгө арналган. Макалада көчмөн турмушта жашаган кыргыз элинин сугат системасын кандай жол менен пайдаланып, өздөштүргөндүгү боюнча интервью ушулунун жардамында, илимий адабияттар менен тарыхый булактардагы маалыматтарга салыштыруу аркылуу өткөн кылымдарда ата-бабалары көчмөн турмушта жашаган жергиликтүү кыргыздардын чарбасы иликтенди.

**Негизги бөлүк.** Адамзат коомунун

тарыхында суу жашоонун маанилүү муктаждыктарын канааттандыруучу булак катары бааланып келет. Бул биз илиздөө жүргүзгөн географиялык жана социалдык чөйрөгө да түздөн түз тиешелүү. Калктын этноэкологиялык маданиятынын географиялык аспектилерин жана сууну пайдалануудагы салттуу системаларды изилдөөнүн илимий-методикалык негиздери чет өлкөлүк J.H. Steward, H.C. Conklin сыяктуу окумуштуулардын, ал эми КМШ өлкөлөрүнөн Л.С. Берг, П.Н. Савицкий, Б.В. Андрианов, В.И. Козлов, Л.Н. Гумилев, Р.Ф. Итс, С.М. Мягков, А.Г. Дружинин, Ю.А. Веденин, А.Н. Ямсков, К.Б. Клоков, К.П. Иванов, И.Ю. Гладкий, В.Н. Калущков, М.В. Рагулина жана башка илимпоздордун эмгектеринде берилген. Ал эми Орто Азия элдеринин суу пайдалануу салттарын ар түрдүү мезгилдерде жана аймактарда социалдык-географиялык аспектилерин изилдеген окумуштуулардын катарына А.Ф. Миддендорф, Д.Н. Кашкаров, Х.Х. Хасанов, А.Г. Бабаев, Р.У. Рахимбеков, С.К. Караев, А.А. Рафиков, И. Жабборов, А.А. Аширов, У. Абдуллаев, А.А. Каюмов, Р. Баллиева, А.С. Салиев, А.Н. Нигматов, Ф.Х. Хикматов, А. Низомов, Н.К. Комилова, И.К.



Назаров, Ю.И. Ахмадалиев, Д.К. Осмонбетова жана башка көптөгөн изилдөөчүлөр кирет [2, 25-26].

Бүгүнкү күндө калкынын саны 5333 кишини түзгөн (2023-ж.) *Бешик-Жон* айылынын тургундары өткөн кылымдарда дан эгиндери, техникалык өсүмдүктөрдү өстүрүүгө ылайыктуу айдоо жерлерин өздөштүрүү үчүн курулган *Коткор-Арык* каналынын пайдасын көрүп жатышат. Чөлкөмдөгү сугат системасынын бир тарамы болгон бул арыктын курулган мезгили жана аталышынын семантикасы кызыгуунун жаратпай койбойт. Жергиликтүү элдин арасында арык Кокон хандыгынын доорунда курулган деген пикир басымдуулук кылат [АТМ, 2]. Башка булактардан, илимий адабияттардан азырынча жолуктура албадык. Гидронимдин өзүнө келе турган болсок, ал мундуз уруусунун ичиндеги коткор уругунун аты менен байланыштуу экендигин көрөбүз. Алгач “Коткор Арыктын” аталышына токтолсок. Маектешибиз Салибаев Айбектин айтуусуна караганда “Өткөн доорлордо алгачкылардан болуп, ашар жолу менен кыштакка Кара-Үңкүрдөн суу алып келүү маселесин чечүүдө арык казып, суу менен камсыздоонун башатында коткор уруусу турган. Аталган уруунун демилгеси жана түздөн-түз катышуусу менен аткарылгандыктан жергиликтүү калк арасында “Коткорлор чапкан Арык” деп аталып, убакыттын өтүшү менен “чапкан” деген сөз түшүп Коткор-Арык деген топонимге айланган. Маалымат берүүчүнүн материалын тастыктоо үчүн илимий эмгектерге кайрылсак, О.Каратаевдин эмгегинде “Мундуз уруусунун телеуттардын санжыраларында тоңгон муздан бүтүп төрөлгөн эгиз балдарга *Чулум мундуз*, *Коткор мундуз* деген аттар берилери баяндалган. Кыргыздын мундуз уруусунун курамындагы «*зулум мундуз*», «*коткор мундуз*» аттуу уруктар алтайлыктар менен түз этногенетикалык байланыштарды аныктаары бышык [10]. Демек, биз сөз кылып жаткан арыктын аталышы дагы ушул жерди жердеп жашоо-тиричилигин өткөргөн коткор уругунун жамаатташып кылган

аракетинин жемиши болуп, анын атынан аталып калган. Азыр деле ал аймактарда коткор-мундуз уруулары жашайт.

Болжол менен XVIII кылымдын II жарымында пайда болгон Коткор-Арык азыркы учурга чейин айыл тургундарынын жашоо-турмушундагы мааниси өтө чоң. Талаачылык иштеринде маданий өсүмдүктөрдү сугарууга узак мезгилден бери пайдаланып келүүнүн сырлары эмнеде деген суроого талаа этнографиялык изилдөөлөрдүн негизинде далилдүү жоопторду алууга умтулдук. Маалымат берген адамдарыбыздын бири Тохтахунов Сатыбай аксакалдын маалыматына караганда, жыл сайын жаз айында арыкты тазалоонун жүрүшүндө жалпы эл-журт чогулуп, кара мал союлган да, аксакал адамдар ошол арыктын башында туруп бата беришкен. “Кудай” өткөрүп, 7 топоч салып, сууга болгон ырым-жырымдарды жасашкан. Салтка айланган мындай ритуал Коткор-Арыктан аккан суу жеткиликтүү, түшүм мол түшүм мол болсун деген жакшы ой-тилектер менен жасалган [АТМ, 4]. Этнограф С.М.Абрамзондун изилдөөлөрүнө кайрылсак, мусулман идеологиясынан улам куран окуп түлөө өткөрүү менен бирге жети оймо бышырып чырак тигишип, арбактарга багыштап куран окушат. Ушул эле учурда, диний ырым-жырымдардын аралашып кеткен исламга чейинки диний ишенимдеринин калдыктарын байкайбыз. Байыркы заманда эле адамдар ар кандай өтүнүчтөр, жалынып-жалбаруулар менен көрүнбөс рухтарга кайрылышканы белгилүү. Мусулмандар гана өздөрүнүн өтүнүчүнө кудай түшүнүүсү үчүн дубаларын рухтарга эмес, аллага багышташат. Андан ырайым этүүнү суранышып оюндагы каалоосун аткаруусун, бул дүйнөдө ага жардам берүүсүн өтүнүшөт. Ал жерге мал союп курмандык чалышат ошону менен бирге «жети топоч» деп аталган майга бышырылган топочту салышат. Өзүлөрү менен кошо бир малдын түрүнөн бирди жетелеп, топоч алып (сөзсүз 7 топоч – жети нан алуу керек болгон) барышат. Ал жерде малды союп, этин бышырып жеп, курандан дубаларды окушат түнөшөт [1, 32].



*Коткор- Арыктагы кудайы өткөрүлгөн жер*

Кыргыз элинин салттуу руханий түшүнүгүндө жер-сууну кудайы катары эсептеп, табияттагы кубулуштар анын эрки жана каалоосу менен болот деген түшүнүк кенен тараган. Ар бир адам табияттын урматына курмандык чалса, ал ырайымдуу болот, кырсыктарды келтирбей, бейпилдикти камсыз кылат деп ишенишкен. Курмандык чалып сыйынуу кургакчылыкта, жаан көп жааганда, кыян-сел жүргөндө, жер титирөөдөн кийин өткөрүлгөн. Ар бир боз үйдөн (кээде 2–3 кожолуктан) бирден кой, тооч, казан, идиш-аяктар алынып, суу, булак башына же айылдын четиндеги ыйык делген жерге барышып, жандыкты кыбылага каратышып, алакан жайып, кудайдан жамгыр сураган же болбосо басылбай жааган нөшөрдү токтотууну, жердин титирегенин, көчкүнүн жүрүшүн басууну ж. б. өтүнүшкөн. Койду мууздоодо канын сууга агызып, же жерге чачышкан, жалпы отуруп, бышкан этти жешкен. Жер-суу таюну эгин бышар маалда, тууттун башталышында же малды кыштан аман-эсен чыгуу үчүн өткөрүшкөн. Бул ырымда исламга чейинки элементтер басымдуулук кылган. Бирок, кээ бир элементтеринде исламга тиешелүү эрежелердин бар экени даана байкалат. Мисалы, кыбыланы карап бата кылганы, алладан жардам сураганы [4, 70]. Ушундай көрүнүштөр эл арасында өзгөрүүсүз жашап келе жаткандыгын жогорудагы информатордун маалыматы дагы далилдейт.



Көчмөн мал чарбачылыгы менен алектенген калк Коткор-Арыктан алып келген сууну дыйканчылыкта кантип пайдалангандыгы тууралуу айтсак, 76 жаштагы Тохтахунов Сатыбай аксакалдын берген маалыматында “Тестияр кезде жайлоого чыгып кайра келгенде элдердин дыйканчылык, мал чарбачылык менен алектенишкендерин көрөт элек. Ал мезгилде таза суужок, агын суулар болгон. Арыктардын жээгине жатып алып, “Аккан суунун арамы жок” деп ичет элек. Жергиликтүү калк, атайын чоң-чоң көлчөлөрдү жасап, “авиз” деп аташып, мал жандыктарды жана эгиндерди суугарууга, тиричиликке колдонушкан. Айрыкча бул кыш мезгили үчүн мүнөздүү болгон. Жада калса суу токтоп калган учурларда ошол авизден суу ичет элек” [АТМ, 4] дейт. Авиз деген сөздүн өзү суу тартыш аймактарда же калктуу конуштарда сууну топтоо жана сактоо үчүн курулган жасалма көлмөнү туюндурат. Ал өлчөмү анча чоң эмес, адатта тегерек же төрт бурч формасында казылат. Мурда, суу куурлары курула элек мезгилдерде, шаар жана кыштактарда чектелген жерлерде казылып, суу алып туруу үчүн пайдаланылган. Мындай суу сактай турган сыйдыргычтар негизинен Фергана өрөөнүндө кеңири таралган. Башка тилдерде хауд (арабча), хавза («ойдуң» маанисинде), хавд (тажикче-көл), ховуз (өзбек, түркмөн, азербайжан тилдеринде – көлмө, суу сактагыч), хавуза (грекче) деп аталат. Термин географиялык аттардын бир компонентин да түзөт [5]. К.К.Юдахин түзгөн сөздүктө, авиз араб тилинен которгондо хауз (небольшой искусственный водоём для хозяйственных нужд) деп берилген [8, 19]. Тереңдиги орточо эсеп менен 1-1,5 м., эни 5-8 м. түзгөн авизди казгандан кийин суу киргизип, балдарга сууну кечтирип ары бери бастырышкан. Кечтирүүнүн максаты – балчыктатуу. Асты балчык болгондон кийин гана авизде суу турат, болбосо суу сиңип, жок болуп кете берет. Көпчүлүк учурда авизге буудай чачып да коюшат. Бул да сууну сакташ үчүн жасалган элдик ыкма. Авиздин айланасына көбүнчө тал эгип коюшат. Талдын тамырлары да сууну кармаганга кандайдыр жардам берип, көлөкөсү сууну буулануу аркылуу азайып кетүүдөн сактайт. Аталган сыйдыргычка толтурулган суу ылай болсо да,



күн өтүп, тунуп калат. Күн салкын болсо 10 күнгө чейин суу айныбай сакталат. Ал эми күн ысык болгондо жума сайын сууну алмаштырып туруу талап кылынат [6, 23-24]. жылдар аралыгында Коткор-Арыктан, авиздерден, каналдан 1, 2 чакырым аралыктагы узактыктан бакан менен ташып келип турушкандыгы тууралуу маалымат алганыбызды айта кетели [АТМ, 3]. Бакан (коромысло) [8, 100] – айылдагы ар бир үйдүн тиричиликке зарыл атрибуту болгон. Бул эмгек шайманы эки жагына чака илип суу ташуу максатында жыгачтан жасалган (С.Ж.).

Коткор-Арыктан келген сууну дыйканчылыкта сарамжалдуу пайдалануу үчүн сууну *мураптар* бөлүштүрүшкөн. Мураптарга айыл тургундары тарабынан ишенимдүү, калыс кишилер шайланган. Улуу муундагы макетештерибиз “Улуу Ата Мекендик Согуштан кийин колхоздо мурап кызматын аткарган согуштун ардагери Ысак Орозов пахтачылыкка сууну тең салмактуу бөлүштүрүп, адилеттүүлүгү менен элдин эсинде калгандыгын” эскеришет. Анда мол түшүм алуу үчүн түнкү сугат иштери дагы жүргүзүлгөн, *агаттарга* суу жеткирүү үчүн *огарыктар* алынган [АТМ, 4].

“Мурап” сөзүнүн маанисине токтолсок, тилчи Э.Г.Хурибаеванын монографиясында суу койгон кишини *мурап* деп айтаарын жазат. Андан ары ал, бул сөздүн тажик тилинен келгендигин анын экинчи компонентинен даана байкоого болот: *мурап* > *ап*. Тажик тилинде *об* (*ап*) суу дегенди билдире тургандыгын белгилейт [7, 69]. Ал эми К.К. Юдахиндин сөздүгүнөн “*мурап*” сөзү “*мираб*” араб-иран тилдеринен өздөштүрүлгөндүгү тууралуу маалымат алабыз [8, 539].

Негизинен *мираб* жана *мираб-башы* (*мирабдардын башчысы*) айдоо аянттарына суу бөлүштүрүү иштерин аткарып, алардын карамагындагы сугат курулуштарын тазалоого жана оңдоого жардам беришкен. Алар мамлекеттен эч кандай эмгек акы алышпагандыктан, мындай маанилүү ишти аткарган адамдарды камсыздоого кеткен чыгымдарды жер-жерлердеги калк өзү көтөргөн. Мураптарга дан менен эмгек акы төлөм “капсан” берилген [3, 176; 3, 1-7]. Ал эми кыргыздарда “кепсен” деп аташкан. Мындай кепсенди Бешик-Жондуктар кылымдар бою берип келишкен. Ошондуктан кыргыз элин-

де “Эл башы болгончо, суу башы бол” деген макал төгүн жерден айтылбаган.

Ошондой эле *огарык* жана *агаттын* пахтачылык системасында пайдалануу ыкмаларына токтолсок, сугат процессинде сууну бардык пахта аянттарына тегиз жеткирүү үчүн жана пахтаны абдан кандыра суугарууга аракет жасап, пахтачылар сууну ар бир жөөккө аз-аздан бирдей көлөмдө агызып сугарып келишкен. Бул ыкманы *тароо* же *суу тароо* деп айтат. Сугат иштерин жүргүзүүдө ар бир агатка суу жеткирүү керек. Узун жөөктөргө (*агаттарга*) суу жеткирип берүү кыйын болгодуктан суу таралып берилет. Суу тароодон мурда аянттардын арасы, 200-300 метр аралыгында тике *огарыктарга* бөлүнөт. Тике *огарык* менен алып барылган суу пахтанын ар бир жөөгүнө тарайт. Сугатчы сууну тароодо мыкты адис болсо, сууну чайдырбастан тегиз 5-6 гектар жерге бир жайылтат. Башынан таралган суу *агаттин* этек жагынан тосуп алып текшерилип турат. Сугатчылардын бири тараса экинчиси аны текшерип тосуп алат. Ошентип, тароо ыгы менен сугарылганда, үнөмдөлүп, жөөктөр менен жай аккан аз гана суу пахтанын тамырларына жетип, ным бир топ төмөн кетип сугат жакшы болот [7, 54-55].

Ошол эле учурда сугатчылыкта “*алыш*” деген терминдин дагы мааниси чоң. Айылда алгачкылардан болуп “Мышык Мазар алыш” жана “Зайирбек алыш” деген аттар белгилүү. 1 чакырымга чейин тереңдиги 1,5 метр келген Зайирбек алыш ушул күнгө чейин пайдаланылат [АТМ, 1]. Жергиликтүү калк азыркы күндөрдө деле ошол алыштарды сугат иштерине пайдаланышат. “Алыш” деген сөз суу айрыгы; арыктын башы; дарыялардан суу чыгарып алуу үчүн казылган чоң арык дегенди түшүндүрөт.

**Корутунду.** Топтолгон талаа этнографиялык маалыматтарга караганда, XVIII кылымдын II жарымында курулган Коткор-Арык Бешик-Жон аймагындагы маанилүү сугат системасы болуп саналат. Арык мундуз-коткор уруусунун демилгеси менен ашар жолу аркылуу курулган. Гидронимдин аталышы коткор уруусуна байланыштуу экендиги такталды. Коткор-Арык аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн шарттай турган негизги ресурстардын бири болгон. Арыктын тарыхы, анын курулушун уюшту-

руу жана колдонуу тартиби жергиликтүү калктын көчмөн жана отурукташкан чарбачылыктарынын муктаждыктарын, жалпы эле жашоо-тиричилгин камсыздап келген. Сугат системасына кирген авиз, мурап, агат, огарык, алыш жана бакан сыяктуу терминдер көчмөн элдин дыйканчылыктагы таж-

рыйбасын, этномаданий байланыштарды чагылдырат. Ошондой эле, жер-сууга, дыйканчылыкка байланыштуу эски ырым-жырымдарынын бүгүнкү күнгө чейин сакталып келиши, анын коомдук жана маданий турмуштагы ордунун маанилүүлүгүн көрсөтүп турат.

#### **Адабияттар:**

1. Абрамзон С. М. Кыргыз жана Кыргызстандын тарыхы боюнча тандалма эмгектер. Бишкек, 1999. 32-бет.
2. Ахмадалиев Ю.И., Джурабаева Х.Ш. Значение народного гидрологического календаря в рациональном использовании водных ресурсов в Ферганской долине. / Central Asian journal of the geographical researches. №3-4, 2022. 25-26-66
3. Батраков В.Е. Характерные черты сельского хозяйства Ферганской долины в период Кокандского ханства. Труды САГУ им. В.И. Ленина. Новая серия. Вып. 62. Кн. 8. 1955. с. 176./ Абдуллаев М.Г. Из истории ирригационного строительства в Кокандском ханстве. Вестник Ошского государственного университета. История. №1(4)/2024, 1-7
4. Кыргыз тарыхы. Кыскача энциклопедия. – Бишкек, 2003. 70-бет.
5. Кыргыз улуттук энциклопедиясы/ <https://ky.wikipedia.org/wiki/%D0>
6. Самаков А. Суунун дагы сурагы бар. Айгине маданий-изилдөө борбору. – Бишкек, 2017. 23-24-66
7. Хурибаева Э. Г. Кыргыз тилинин кесиптик лексикасы (пахтачылык өнөрүнө байланыштуу сөздөр). – Бишкек, 2016.
8. Юдахин К.К. Кыргызча-орусча сөздүк. Советская энциклопедия.: Москва, 1965.
9. <https://ky.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D>
10. <https://ky.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%BD>

#### **Автордун талаа материалдары (АТМ):**

1. Информатор. Карабаев Жумабек. 67 жашта. Базар-Коргон району, Бешик-Жон айылы. 2025.
2. Информатор. Салибаев Айбек. 53 жашта. Базар-Коргон району, Бешик-Жон айылы, 2025.
3. Информатор. Салибаева Тажикан. 76 жашта. Базар-Коргон району, Бешик-Жой айылы, 2025.
4. Информатор. Тухтахунов Сатыбай. Базар-Коргон району Карача айылы. 76 жашта, 2024.

УДК: 39. 394

#### **Алымбаев Жээнбек Байыскулович**

т.и.д., профессор Кыргыз-Түрк «Манас» университети;

#### **Г. Аскарбек Амасья**

PhD, Кыргыз-Түрк «Манас» университети

#### **В. НАЛИВКИН, Г. ЗАГРЯЖСКИЙДИН ЭМГЕКТЕРИНДЕГИ**

#### **ЭТНОГРАФИЯЛЫК ИЗИЛДӨӨЛӨР (XIX К. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ XX К. БАШЫ)**

#### **Алымбаев Жээнбек Байыскулович**

д.и.н., профессор Кыргызско-Турецкого университета «Манас»;

**Г. Аскарбек Амасья** PhD, Кыргызско-Турецкий университет «Манас»

#### **ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ТРУДАХ В. НАЛИВКИНА И Г. ЗАГРЯЖСКОГО (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX - НАЧАЛО XX ВВ.)**

#### **Alymbayev, Zheenbek Bayyskulovich**

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Kyrgyz-Turkish Manas University

**G. Askarbek Amasya**, PhD, Kyrgyz-Turkish Manas University